

5.9.6 (10 02 22) ЯЗЫКИ НАРОДОВ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН (ИРАНСКИЕ ЯЗЫКИ)
5.9.6 ЗАБОНҲОИ ХАЛҚҲОИ МАМОЛИКИ ХОРИҶӢ (ЗАБОНҲОИ ЭРОНӢ)
5.9.6 LANGUAGES OF THE PEOPLES OF FOREIGN COUNTRIES (IRANIAN LANGUAGES)

УДК 821.222.8-95

DOI 10.24412/2413-2004-2023-3-97-103

**МАСОИЛИ НАҚДУ ТАСҶЕҲИ
МУТУНИ ОСОРИ АДАБӢ ДАР
ЗАМИНАИ “ФАРҲАНГИ СУРУРӢ”**

Султонова Гулбахор Абдувайитовна,
унвонҷӯи кафедраи адабиёти классикии МДТ
“ДДХ ба номи академик Б. Гафуров” (Хуҷанд,
Тоҷикистон)

**ПРОБЛЕМА КРИТИЧЕСКОГО
ИССЛЕДОВАНИЯ И
КОРРЕКТИРОВАНИЯ ТЕКСТОВ
ПОЭТИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ НА
ОСНОВЕ «ФАРХАНГИ СУРУРИ»**

Султонова Гулбахор Абдувайитовна,
соискатель каф. таджикской классической
литературы ГОУ «ХГУ им. академика Б.
Гафурова» (Худжанд, Таджикистан)

**THE ISSUES OF CRITICAL
ANALYSIS AND EDITION OF
POETRY TEXTS BASED ON
“FARHANGI SURURI” (SURURI’S
DICTIONARY)**

Sultonova Gulbahor Abduvayitovna, claimant
forcandidate degree of the department of classical
Tajik literature under the SEI "KhsSU named after
academician B. Gafurov" (Khujuand, Tajikistan)
e-mail: sultonova9090@mail.ru

Дар фарҳанги “Маҷмаъ-ул-фурс”-и Сурурии Кошонӣ аз ашъори шуарои асри X ҳамчун байти шоҳид фаровон истифода карда шудааст. Абёти мазкур аз фарҳанг баркашида шуда, бо нусхаҳои интиқодӣ, наишҳои гуногуни девони шуарои асри X муқоиса карда шуд. Фарқи матнҳо муайян карда шуда, дар асоси фарҳангҳои муътамад, аз ҷумла “Лугати фурс”-и Асади Тӯсӣ, “Сихоҳ-ал-фурс”-и Муҳаммад ибни Ҳиндушоҳи Нахҷувонӣ, “Фарҳанги форсӣ”-и Ҳусайн Вафой, “Фарҳанги Рашидӣ”-и Абдурашиди Таттавӣ ба тасҷеҳу танқеҳи байтҳо кӯшиши карда шуд. Дар натиҷа, арзиши илмию адабии “Фарҳанги Сурури” муайян карда шуд. Дар натиҷаи муқоисаву муқобалаи матнҳо маълум гардид, ки “Маҷмаъ-ул-фурс”-и Сурури низ мисли лугатҳои муътабарӣ форсӣ сарчашмаи муътамади адабӣ маҳсуб меёбад.

Калидвожаҳо: “Маҷмаъ-ул-фурс”, фарҳангҳо, абёти шоҳид, муқоисаи нусхаҳо, нақду тасҷеҳ, девони ашъор, байти илҳоқӣ, тағйири маъно

В словаре «Маҷмаъ-ул-фурс» Сурури Кашани в качестве двустраний-иллюстраций широко использовались стихотворения поэтов X века. Указанные двустрания были извлечены из словаря и сопоставлены с критическими копиями и различными изданиями сборника стихов поэтов X века. С целью определения различий между текстами на основе авторитетных словарей, в том числе «Лугати фурс» Асади Туси, «Сихоҳ-ал-фурс» Мухаммада ибн Хиндушахи Нахдҷувони, «Фарҳанги форси» Ҳусейна Вафои, «Фарҳанги Рашиди» Абдурашиди Таттави, предпринята попытка отредактировать и исправить добавленные бейты и определить изменение их смысла. В результате была определена научная и литературная ценность «Фарҳанги Сурури». По итогам сопоставления текстов было определено, что «Маҷмаъ-ул-фурс» Сурури относится к надежным литературным источникам, подобно знаменитым персидским словарям.

Ключевые слова: Сурури Кашани, «Мачмаъ-ул-фурс», словари, двустийшия-иллюстрации, сопоставление копий, критика и исправление, сборник стихов, добавленные бейты, изменение смысла

The dictionary “Majma-ul-Furs” Sururi Koshoni uses considerable numbers of witness verses by the poets who lived in the 10th century. The relevant verses were evaluated from the dictionary and compared with critical copies, various editions of collection of compositions of poets referring to the mentioned century. Finding out the differences between the texts based on reliable dictionaries, like “Lughati Furs” by Asadi Tusi, “Sihoh-al-Furs” by Muhammad ibn Hindushohi Nakhjuvoni, “Persian Dictionary” by Husayn Vafoi, “Rashidi’s Dictionary” by Abdurrashid Tattavi, the article corrects and edits the witness verses, and reveals their change of meaning. As a result, the scientific and literary value of “Farhangi Sururi” is identified. The result of comparison of texts clarifies that Sururi’s “Majma-ul-Furs” is a reliable literary source, like other famous Persian dictionaries.

Key-words: “Majma-ul-furs”, dictionaries, witness verses, comparison of copies, critique and correction, versified divan, poetic verse, change of meaning

Дар “Мачмаъ-ул-фурс”-и Сурури Кошонӣ аз ашъори шоирони асри X-XI, аз қабилӣ Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ, Кисоии Марвазӣ, Фирӯзии Машрикӣ, Амъақ, Абулаббос, Маъруфӣ, Абӯшақури Балхӣ, Шаҳиди Балхӣ, Абӯтоҳири Хусравонӣ, Фароловӣ, Мунҷики Тирмизӣ, Оғочӣ, Шокири Бухорой, Хучаста, Абӯшуайби Ҳиравӣ, Хусравӣ ва Абӯтоҳири Хусравонӣ абёти шоҳид оварда шудааст.

Бо мақсади муайян намудани арзиши илмию адабӣ ва матншиносии “Мачмаъ-ул-фурс” абёти шоҳиде, ки аз осори шуарои асри X-XI оварда шудааст, мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шуд. Аз шуарои асри X-XI шеърҳои Фирӯзии Машрикӣ, Хучастаи Сарахсӣ, Абӯшақури Балхӣ, Шаҳиди Балхӣ, Абӯтоҳири Хусравонӣ, Фароловӣ, Мунҷики Тирмизӣ, Оғочӣ, Шокири Бухорой, Аммоираи Бухорой, Кисоии Марвазӣ, Хусравии Сарахсӣ, Маъруфии Балхӣ, аз фарҳанг баркашида шуд ва бо нусхаҳои “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” (дар силсилаи “Ахтарони адаб” соли 2019 ба таъб расидааст) ва бо “Шарҳи аҳвол ва ашъори шоирони бедегон”-и Муҳаммад Мудаббирӣ муқоисаву муқобала карда шуд. Дар мавриди зарурӣ барои нақду тасҳеҳи абёт ба фарҳангҳои, аз қабилӣ “Луғати фурс”-и Асадии Тусӣ, “Сихоҳ-ал-фурс”-и Муҳаммад ибни Ҳиндушоҳи Нахҷувонӣ, “Фарҳанги форсӣ”-и Ҳусайн Вафой, “Фарҳанги Рашидӣ”-и Абдурашиди Таттавӣ ва нашрҳои гуногуни девони ашъори Рӯдакӣ истифода бурда шуд. Абёте, ки фарқи матнӣ ё маъноӣ доранд, нақду тасҳеҳ карда шуд.

Дар нусхаҳои “Шарҳи аҳвол” ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” байти зерин аз Абӯшақури Балхӣ ба тарзи зерин омадааст:

Басо хону қошонаву бодғард,

Бад-ӯ андарун шодию нӯиҳ(в)ард. [18,99; 2,174]

Ин байт дар “Мачмаъ-ул-фурс” чунин омадааст:

Бодғард – (ба долу рои муҳмалатайн ва ғайни муъчама, ба вазни родмард) хонаи тобистонӣ бошад. Устод Абӯшақур ғӯяд:

Басо ҷой қошонаву бодғард,

Бад-ӯ андарун шодию нӯиҳ(в)ард. [13,127]

Дар нусхаи “Луғати фурс”-и Асадӣ бошад ба тарзи зерин оварда шудааст:

Бодғард ва ғард - хонаи тобистонӣ бувад. Бӯшақур ғӯяд:

Басо хону қошонаву бодғард,

Бад-ӯ андарун шодию нӯиҳ(в)ард. [1,122]

Дар “Сихоҳ-ал-фурс” [9,74] низ айнан ҳамин тавр омадааст.

Яъне дар “Шарҳи аҳвол” шояд аз сабаби иштибоҳи техникӣ ба чойи ҳарфи “ғайн” ҳарфи “айн” афтода бошад, лекин дар “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” ба ғалат “бодъард” оварда шудааст, ки маъноӣ байтро ҳалалдор намудааст.

Дар “Шарҳи аҳвол” ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” аз Абӯшакур чунин омада:

***Ҳар чӣ нахӯрдӣ ту, гуворанда бод,
Ғашта гувориш ҳама бар ту гудоз. [18,84;2,137]***

Дар “Мачмаъ-ул-фурс” калимаи “гуроз” ба маънии таппише, ки аз ҳарорат пайдо шавад ва аз Абӯшакур байти шоҳид омада:

***Ҳар чӣ бихӯрдӣ ту гуворида бод,
Ғашта гувориш ҳама бар ту гуроз. [13,1200]***

Фарқ дар калимаҳои “бихӯрдӣ” ва “нахӯрдӣ”, “гуроз” ва гудоз” аст, ки сабаби тағйири маъноӣ байт ҳам шудааст.

Ин байт дар “Сихоҳ-ал-фурс” [9,131] низ ба гунаи фарҳанги мо омадааст, аммо калимаи “гуворида” “гуворанда” шуда омадааст.

Ҳамчунин Сурурӣ дар идомаи шарҳи калимаи “гуроз” мегӯяд: “Ва Ҳаким Асадӣ ба маънии кӯзаи сартанг оварда, ки мусофирон медоранд ва “танг” низ мегӯянд ва ин байти Абӯшакур муаййиди худ оварда:

***Бо неъматӣ тамом ба даргоҳат омадам,
Имрӯз бо гурозеву чӯбе ҳамеравам. [13,1200]***

Ин маънӣ ва байти мазкури Абӯшакурро аз нусаҳи “Луғати фурс” дарёфт накардем. Аммо ҳангоми муқоиса бо нусаҳҳои “Шарҳи аҳвол” [17,88] ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” [2,143] мушоҳида карда шуд, ки ба чойи калимаи “гуроз” “гавоз” оварда, аммо дар хошияи “Шарҳи аҳвол” аслан “гуроз” буданаш ишора карда шудааст. Чун маъноӣ “гавоз” чӯби говрон аст, пайиҳам омадани гавозу чӯб мантиқи мисраъро коста мегардонад.

Дар ҳар ду байт низ мувофиқи “Фарҳанги Сурурӣ” калимаи “гуроз” нисбат ба калимаҳои “гудоз” ва “гавоз” аз ҷиҳати маъно дуруст ба назар мерасад.

Ҳамчунин, аз Мунҷики Тирмизӣ дар “Сихоҳ-ал-фурс”, “Шарҳи аҳвол” ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” байти зерин омадааст:

***Андар фазоили ту адам гӯӣ,
Чун тахлаи Калими паямбар шуд. [9,270;18,123;2,417]***

Дар “Мачмаъ-ул-фурс” дар шарҳи калимаи “тахла” – асо бошад, байти зерини Мунҷик шоҳид оварда шудааст:

***Андар фазоили ту қалам гӯӣ,
Чун тахлаи Калими паямбар шуд. [13,327]***

Фарқ дар калимаҳои “адам” ва “қалам” аст, ки тарзи навишташон ба ҳам наздик аст. Бо вучуди он ки дар аксари нусаҳҳо шакли “адам” омадааст, аммо аз ҷиҳати маъно чун “адам” – нестӣ аст, шакли “қалам” қобили қабул аст.

Дар “Шарҳи аҳвол” ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” байти дигари Мунҷик ба тарзи зерин омадааст:

***Ба рӯзи маърака б-ангушт агар падид ояд,
Ба ҳашм барканад аз дур кабк Аҳриман. [18,245;2,440]***

Дар “Мачмаъ-ул-фурс” дар шарҳи вожаи “кек”, ки маъноӣ мардумакро дорад, байти шоҳид аз Мунҷик омадааст:

***Ба рӯзи ҳарб ба ангушт агар падид ояд,
Ба ҳашм барканад аз дур кеки Аҳриман. [13,1080]***

Дар “Сихоҳ-ал-фурс” бошад чунин омадааст:

*Ба рӯзи разм ба ангушт агар надид ояд,
Зи чаим барканд аз дур кеки Охриман. [9,186]*

Аз чиҳати мавзуният ва мантику маъно байти фарҳанги мо дуруст ба назар менамояд. Зеро дар Шарҳи аҳвол” ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” ба ҷойи калимаи “ҳарб” – “маърака” омада ба вазни байт халал расонидааст ва шояд ба ҷойи калимаи “кек” иштибоҳан калимаи “қабк” китобат шудааст, ки маънои байтро коствааст.

Дар “Шарҳи аҳвол” ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” аз Оғочӣ байти зеринро мехонем:

*Зи борикию сустий ҳар ду поям
Ту гӯӣ пои ман танандуст. [18,190;2,387]*

Дар “Мачмаъ-ул-фурс” зери калимаи “тананд”, ки танидаи анкабут аст, байти зерин оварда шудааст:

*Зи борикию сустии ҳар ду поям,
Ту мегӯӣ магар пояи тананд аст. [13,288]*

Аз чиҳати маъно нусхаи мо дуруст менамояд. Калимаи “сустӣ” ба хати мо шояд аз хатои техникӣ дар “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” ба шакли “сустий” омадааст, аммо “танандуст” комилан ғалат аст.

Боз ҳам дар “Шарҳи аҳвол” байти зерин аз Лабибӣ омадааст:

*Ба рӯзи набард он ҳузабри далер,
Шитобад чу гургу гуруз чу шер. [18,485]*

Дар “Мачмаъ-ул-фурс” ин байт дар шакли зерин омада:

*Ба рӯзи набард он ҳузабри далер,
Шитобад чу гургу гурузад чу шер. [13,1189]*

Аз рӯи вазни байт шакли дар “Мачмаъ-ул-фурс” омада дуруст аст.

Дар “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” дар силки абёти парокандаи Дақиқӣ чунин омадааст:

*Эй хоҷа, гар бузургию ашғол не туро,
Баргир ҷоҳшуку бар ӯ май дар ӯ ҳашиш. [18,344]*

Дар фарҳанги мо дар шарҳи калимаи “ҷоҳшук” аз Шаҳиди Балхӣ байти зерин ҳамчун шоҳид оварда шудааст:

Ҷоҳшук- (ба сукуни хову замми шини муъчама) дос бошад казо фй-л-“Тухфат”. Ва дар нусхаи Ҳусайн Вафой ба “сини муҳмала” низ омада. Мисолаш Устод Шаҳид фармояд:

*Эй хоҷаи фақири беишғоли бенаво,
Бардор ҷоҳшуку бирав, медарав ҳашиш. [13,355]*

Дар “Луғати фурс” чунин омадааст:

*Эй хоҷа, бо бузургию ашғол чӣ туро,
Баргир ҷоҳшуку бар ӯ медарав ҳашиш! [1,262]*

Дар “Сихоҳ-ал-фурс” низ дар шарҳи калимаи ҷоҳсук [9,178] байти Шаҳид ба тарзи “Луғати фурс” омадааст.

Ин байт дар “Шарҳи аҳвол” ба назар нарасид.

Аввалан, ин байт дар асоси фарҳангҳое чун “Луғати фурс”, “Сихоҳ-ал-фурс” ва “Мачмаъ-ул-фурс” аз Шаҳид оварда шуда, дар ҳеҷ манобеъ ба Дақиқӣ мутааллиқ нест. Дигар, дар “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” калимаи “медарав”-ро аз форсӣ иштибоҳан “май дар ӯ” хондаанд, ки маънии байтро коствааст. Чун сухан дар бораи ҷоҳшук (дос)у ҳашиш (алаф) меравад, калимаи “медарав” мувофиқ аст, на “май дар ӯ”.

Дар “Шарҳи аҳвол” аз Баҳроми Сарахсӣ байти зеринро мехонем:

*Муҳолифони ту бефараҳанду бефарҳанг,
Муодидни ту нофарруҳанду нофарзон. [18,408]*

Дар “Мачмаъ-ул-фурс” мисраи дуюми ин байт ба тарзи дигар омада:

***Муҳолифони ту бефараҳанду бефарҳанг,
Мувофиқони ту бофараҳанду бофарзон.***

Дар “Сихоҳ-ал-фурс” [248] ва “Вафой” [157] мисраи дуҷум ба шакли “Мувофиқони ту бофарруҳанду бофарзон”; дар фарҳанги “Рашиди” ин байт айнан ба шакли “Маҷмаъ-ул-фурс” мебошад. Дар асоси аксари нусах шакли дурусти байт дар “Фарҳанги Сурури” сабт шудааст.

Дар “Маҷмаъ-ул-фурс” байти зерин аз Хусравонӣ ҳамчун шоҳиди вожаи “фарам” оварда шудааст:

Фарам-(ба вазни дирам) дилтангӣ ва фурӯмондагӣ бошад аз ғам. Мисолаш Хусравонӣ гӯяд:

***Рафт бурун Мир расида фарам,
Паҳч шуда қӯсу дарида алам.*** [13,980]

Аммо ин байт аз Хусравонӣ нест, балки аз Мунҷики Тирмизӣ аст. Дар “Девони ашъори парокандаи Мунҷики Тирмизӣ” низ ин байт ба тарзи зайл сабт шудааст:

***Рафт берун мир расида фурм,
Паҳч шуда буқу дарида алам.*** [95]

Дар “Луғати фурс” [1,333] ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” [2,437] низ ин байт бо номи Мунҷик сабт гардидааст ва дар мисраи дуҷум ба ҷойи калимаи “қӯс” “буқ” омадааст. Дар “Девони ашъори парокандаи Мунҷики Тирмизӣ” калимаи “фарам” иштибоҳан “фурм” хонда шудааст, ки вазни байтро коштааст.

Инчунин, дар нусаҳои ашъори Рӯдакӣ, аз ҷумла дар нусаҳои Саид Нафисӣ, Рустами Қодир, Брагинский А.С. дар асоси нусаҳои Саид Нафисӣ, Ҳодизода Р. ва дар нусаҳои таҳияи Мирзоев А. байти зерин аз Рӯдакӣ сабт гардидааст:

***Лодро бар бинои муҳкам неҳ,
Ки ниғаҳдори лод бунлод аст.*** [8,521; 11,179; 5,131; 4,173; 10,138]

Дар нусаҳои Саид Нафисӣ ба ҷойи калимаи “бунлод” – “бунёд” омадааст.

Дар “Фарҳанги Сурури” дар шарҳи вожаи “лод” байти зерин аз Фароловӣ оварда шудааст:

***Лодро бар бинои муҳкам неҳ,
Ки ниғаҳдори лод бунлод аст.*** [13,1261]

Дар “Шарҳи аҳвол” [18,39] ва “Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ” [2,63] низ байти мазкур аз Фароловӣ сабт гардидааст.

Дар асоси фарҳангҳои “Луғати фурс” [1,147], “Сихоҳ-ал-фурс” [9,78] ва “Маҷмаъ-ул-фурс”, ки ин байтро аз Фароловӣ овардаанд, инчунин ба ақидаи фарҳангшинос С. Саидов, ки дар китоби “Нақд дар оинаи фарҳанг” [12,84] иброз намудааст, байти мазкур ба осори Рӯдакӣ илҳок гардидааст.

Ҳамин тавр, муносибати осори шуароӣ асрҳои X-XI бо дигар фарҳангҳо, девону маҷмуаҳои фавқуззикр муқоисаю муқобала карда шуда, фарқияти калимаву таркиб, маъно, ивази мисраҳои байт ва атрибутсияи матн мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор дода шуд. Хулосаи мо аз муқоисаю муқобалаи нусаҳо ҳамин аст, ки дар “Маҷмаъ-ул-фурс” аз осори шоирони асрҳои X-XI ҳамчун байти шоҳид фаровон истифода шудааст, аз ҳар яки ин шоирон аз 10 то 100 байт шоҳид оварда шудааст, ки 90 фисади он аз дигар нусаҳо фарқ надоранд ва ин далели боэътимод будани маводи фарҳангро собит месозад. Дигар фарқияту илҳокот ва байтҳои тозаро дар пажӯҳиши осори адибони ин давра чун мавод ба кор бурдан мумкин аст.

ПАЙНАВИШТ:

1. Асади Тӯсӣ. Луғати фурс / Муқаддима, таҳия, таълиқот, ҳошия, луғот ва феҳристи Нурулло Ғиёсов. – Ҳучанд: Нури маърифат, 2015. – 492 с.
2. Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ. - Душанбе: Адиб, ҷони дувум, 2019. - 480 с.

3. Вафой Хусайн. Фарҳанги форсӣ / Бо эҳтимоми Танг Ху Жу. - Техрон: Интишороти Донишгоҳи Техрон, 1995. – 279 с.
4. Девони ашғори Абӯабдуллоҳ Ҷаъфар ибни Муҳаммади Рӯдакӣ. Матни илмию интиқодӣ бо кӯшиши эҳтимоми Расул Ҳодизода, Алӣ Муҳаммади Хуросонӣ. Душанбе, 2008. – 612 с.
5. Девони Рӯдакии Самарқандӣ. Бар асоси нусхаи Саид Нафисӣ / И.Брагинский. – Техрон, 1376. – 217 с.
6. Муин, Муҳаммад. Фарҳанги форсӣ. ҷ.1-4. / Муҳаммад Муин. – Техрон: Амири кабир, 1375.
7. Муҳаммад Хусайни Бурҳон. Бурҳони қотей. Душанбе:Адиб,1993.ҷ.1-417, ҷ.2-424, ҷ.3-397 с.
8. Нафисӣ Саид. Муҳити зиндагӣ ва аҳволу ашғори Рӯдакӣ. – Техрон, 1341. – 983 с.
9. Нахҷувонӣ, Муҳаммад ибни Ҳиндушоҳ. Сиҳоҳ-ал-фурс. Бо эҳтимоми Абдуалии Тоатӣ.Техрон, 1976. – 343 с.
10. Осори Рӯдакӣ. Дар таҳти таҳрири Абдулганӣ Мирзоев. Сталинобод, 1958. – 529 с.
11. Осори устод Рӯдакӣ. Таҳия, тасҳеҳ ва сарсухану ҳавошии Қодири Рустам. – Хучанд: Хуросон, 2019. – 596 с.
12. Саидов С.Нақд дар оинаи фарҳанг. Хучанд: Андеша, 2011. – 173 с.
13. Сурурӣ, Муҳаммадқосим ибни Ҳоҷӣ Муҳаммади Кошонӣ. Фарҳанги Маҷмаъ-ул-фурс . - Ба кӯшиши Муҳаммад Дабири Сиёқӣ. -1341ш., дар се муҷаллад. -1757с: ҷилди I-1-500 с., ҷилди II- 500-1000с., ҷилди III-1000-1757с. – 1757 с.
14. Тирмизӣ, Мунҷик. Девони ашғори пароканда. -Тошкент: Янги нашр, 2016. -120с.
15. Фарҳанги Рашидӣ. Абдурашид ибни Абдулгафур ат-Таттавӣ. Ба эҳтимоми Муҳаммад Аббосӣ, дар 2 ҷилд. - Техрон, 1337.
16. Фарҳанги Ҷаҳонگیرӣ. Мир Ҷамолиддин Хусайн Инҷуи Шерозӣ. Виростаи Раҳими афифӣ, Маиҳад, 1351.
17. Фарҳанги Қаввос. Фахриддин Муборакишоҳ Қаввоси Ғазнавӣ. Бо эҳтимоми Назир Аҳмад. – Техрон, 1353.
18. Шарҳи аҳвол ва ашғори шоирони бедевон. Тасҳеҳи Муҳаммад Мудаббирӣ. - Техрон, 1370.-704с.

REFERENCES:

1. Asadi Tusi. Furs Dictionary / Introduction, elaboration, commentary, margin, dictionary and catalog by Nurullo Ghiyasov. - Khujand: Nuri Ma'rifat, 2015. - 492 p.
2. Rudaki's poems of all ages.- Dushanbe: Adib, second edition, 2019.- 480 p.
3. Wafai Husain. Persian culture / Courtesy of Tang Hu Zhu. - Tehran: Publications of the University of Tehran, 1995. - 279 p.
4. Collection of poems of Abu Abdullah Ja'far ibn Muhammad Rudaki. Scientific and critical text by Rasul Hadizoda, Ali Mohammadi Khurasani. Dushanbe, 2008. – 612 p.
5. Collection of Rudaki Samarkandi poems. Based on the version of Said Nafisi / I. Braginsky. - Tehran, 1376. - 217 p.
6. Muin, Muhammad. Persian dictionary. Vol. 1-4. / Muhammad Muin. - Tehran: Amir Kabir, 1375.
7. Muhammad Husayni Burhan. Burhan is strict. Dushanbe: Adib, 1993. v. 1-417, v. 2-424, v. 3-397 p.
8. Nafisi Said. Rudaki's life environment and condition and poems. - Tehran, 1341. - 983 p.
9. Nakhjuvani, Muhammad ibn Hindushah. Sihah-al-furs. Courtesy of Abdualii Toati. Tehran, 1976. - 343 p.
10. Traces of Rudaki. Edited by Abdulghani Mirzoev. Stalinabad, 1958. - 529 p.
11. Master Rudaki's works. Prepared, edited and foreword by Qadir Rustam. - Khujand: Khorasan, 2019. - 596 p.

12. Saidov S. *Criticism in the mirror of culture*. Khujand: Andesha, 2011. - 173 p.
13. Sururi, Muhammad Qassim ibn Haji Muhammad Kashani. *Majma-ul-furs culture*. - To the efforts of Muhammad Dabiri Siyaqi. - 1341, in three volumes. - 1757: volume I-1-500 p., volume II- 500-1000 p., volume III-1000-1757 p. - 1757 p.
14. Tirmidhi, Munjik. *Collection of scattered poems*.-Tashkent: Yangi nashr, 2016.-120 p.
15. *Rashidi dictionary*. Abdur Rashid ibn Abdul Ghafur al-Tattawi. According to Muhammad Abbasi, in 2 volumes. - Tehran, 1337.
16. *Jahangiri Dictionary*. Mir Jamaliddin Husayn Injui Shirozi. Edited by Rahim Afifi, Mashhad, 1351.
17. *Qavvos dictionary*. Fakhriddin Mubarakshah Qavos of Ghaznavi. Courtesy of Nazir Ahmed. - Tehran, 1353.
18. *Commentary on the situation and poems of the poets of Bedovan*. Edited by Muhammad Mudabbiri. - Tehran, 1370.-704 p.